

فقه = در لغت به معنای فهمیدن است

فقه در دین = فهم دقیق دینی

احکام و فقه اسلامی

درس پنجم

در درس پیش گفتیم که یکی از اجزای شجره طیبه اسلام، فقه است. دین داری و دین گستری بر اساس دین فهمی، از ضروریات حتمی و حیاتی زندگی به شمار می آید. اسلام شناسی غذای روح و شکل دهنده فکر انسان است و پایه دین اسلام اعتقادات پاک اسلامی یعنی توحید، معاد و نبوت است. از چندین آیه از آیات سوره هود به روشنی استنباط می شود که دعوت مشترک تمام پیامبران به ایمان راسخ به توحید و معاد بوده است. به قول امام کاظم علیه السلام دنیا بی خدا کشتی سرگردانی است در اقیانوس بی پایان. فرد غیر موحد (فردی بریده از خالق، مالک و گرداننده هستی است؛ بنابراین، زمام وجودش از هم گسیخته است و شیطان و شیاطین و هوای نفس می توانند او را به هر جهتی که بخواهند، ببرند). نگاهی به تاریخ اسلام به خوبی نشان می دهد که چگونه پیامبر با دعوت مخلصانه، پاک و بصیرتمندانه خود در مکه توانست مردم را از شرک و بی خدایی نجات دهد و موحد و مطیع فرمان پاک خداوند کند. او با دعوت به قیامت (و به خصوص بهشت) و رعایت احکام اسلامی، یارانش را با زندگی سالم و پاک و ابدی زیبایی آشنا کرد و با این کار به حیات گذرا و پر از درد و گناه انسانها معنا و مفهوم بخشید. باید بگوییم که با ایمان به معاد هیچ کس پوچ گرا نمی شود. دوران مکه گرچه پر

از درد و رنج بود و مشرکان از هرگونه آزاری در حق مؤمنان دریغ نمی کردند، اما ایمان به توحید و قیامت و رعایت احکام اسلامی را در مردان و زنان شکوفا کرد؛ به طوری که نام آنان در تاریخ بشریت برای همیشه می درخشد. آنها با الگو گرفتن از پیامبر رحمت، برای خود زندگی هایی سرشار از معنا و معطر به عطر ایمان ساختند. امروزه اگر بعضی از مسلمانان از مفهوم عبادت و اخلاق دورند، این امر ریشه در دوری آنان از اعتقادات پاک ایمانی دارد. کسی که بدون هیچ دلیلی اهل نماز نیست، به روزه و رمضان بی اعتناست، زکات نمی دهد، می تواند حج به جا آورد ولی از آن غافل است، به این دلیل است که پایه های اعتقادی محکم ندارد و از اسلام و دین فقط پوسته ای را شناخته که از مغز توحید و قیامت تهی است. آری، مسلمانانی که تا حدودی متعهد به انجام دادن عبادات اند اما از اخلاق و صفات ایمانی به دورند، مشکلشان این است که در معرفت دینی نقص دارند و اعتقاداتشان سطحی و غیر محکم است.

۱) علت دوری عده ای از مسلمانان از مفهوم عبادت و اخلاق چیست؟

هر که در او جوهر دانایی است
بر همه چیزش توانایی است

بررسی فقه و جایگاه آن به ما می آموزد که با رعایت احترام به مذهب فقهی یکدیگر، در جست و جوی حق و رسیدن به سنت پاک پیامبرمان باشیم. اختلاف فهم در هر زمینه علمی و معرفتی کاملاً طبیعی است و به طور خاص، اختلاف برخاسته از مراجعه ما به متون دینی و فهم ما از آنهاست.

تعریف فقه اسلامی
۱- فقه در لغت به معنی است
۲- فقه در لغت به معنی است
۳- فقه در لغت به معنی است

واژه فقه به معنای فهم عمیق و تیزهوشی است و نفقه در دین یعنی فهم دقیق دینی. علما در اصطلاح اسلامی و شرعی از فقه تعریف های گوناگونی ارائه داده اند. امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله علیه، فقه را شناخت آنچه برای وجود انسان مفید یا مضر است تعریف کرده است. امام شافعی رحمته الله علیه فقه را علم به احکام شرعی عملی می داند که از دلیل های شرعی گرفته شده است. احکام زمینه های متفاوتی دارد. برای درک صحیح احکام شرعی عملی مثالی از حج می آوریم. رعایت قوانین مربوط به سفر هوایی، آداب و رسوم مربوط به فرودگاه و خروج از کشور و... احکام قانونی این سفر مبارک است. بردن قرص و دارو برای کسانی که بیمارند و دوری از خوردن و آشامیدن بعضی چیزهایی که سلامت حاجی را به

۱- جا داشت که در این کتاب بیشتر از این مختصر، درباره مسئله عقاید و قیام سخن گفته می شد اما چون کتاب دین و زندگی به این امر

مهم پرداخته است، به همین مقدار بسنده می کنیم. ۲- نظامی گنجوی، مخزن الاسرار

۴- تعریف فقه از نظر امام ابوحنیفه رحمته الله علیه؟

۵- تعریف فقه از نظر امام شافعی رحمته الله علیه؟

خطر می اندازد، احکام بهداشتی حج است و... اما اینکه طواف کعبه چند دور است و از طرف راست یا چپ انجام می شود و... از احکام شرعی عملی حج است و فقه به چنین مسائلی می پردازد؛^۱ بنابراین، موضوع فقه، افعال و اعمال شرعی مکلفان است.

۱- ویژگی های فقه اسلامی (بنو سید) یا (فقه اسلامی بر چه اساسی بنا شده است؟)

۱) فقه اسلامی، به عنوان بخش عملی اسلام، بر اساس قرآن و سنت و سایر دلایل شرعی بنا شده است.
۲) با بخش اعتقادی اسلام ارتباطی مستقیم دارد. به این معنی که مکلف خود را به آن پایبند می داند؛ چون به ریشه و اساس آن، که ایمان به توحید و قیامت و رسالت است، اعتقاد دارد و علت اینکه می بینیم همیشه در قرآن و سنت اعمال فقهی به ایمان مرتبط شده، همین است؛ مثلاً مکلف روزه می گیرد؛ چون مؤمن است و خدایش فرموده: ۲- فقه اسلامی با بخش اعتقادی و ارتباطی دارد.
«یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصَّیَامُ»؛ «ای کسانی که ایمان آورده اید! روزه بر شما واجب شده است.»^۲ «یا ایُّهَا الْمُسْلِمُونَ رُزْقُهُ رُزْقٌ وَاجِبٌ بَعْدَ أَنْ اسْتَأْذَنَ مِنْ رَبِّهِ»^۳ «اصلی روزه تقوا است»^۴
بنابراین تعهد فقهی در اصل تعهدی مبتنی بر اعتقادات فقهی است. فردی که زکات می دهد و در پرداخت آن آداب و شرایط و محدوده ای را رعایت می کند، به گونه ای نشان می دهد که با اصل و ریشه دین در ارتباط است و هرچه این ارتباط آگاهانه و مخلصانه تر باشد، دین داری فرد، زیاتر و پرثمرتر است.

۱- تفاوت فقه اسلامی و قوانین بشری به چه صورتی است تا آنکه بپذیرد؟

فقه اسلامی با قوانین بشری که ساخته و پرداخته ذهن انسان هاست، تفاوت هایی اساسی دارد که در اینجا برخی از آنها را به اختصار توضیح می دهیم.

۱- اساس آن وحی و قرآن است؛ ۲- فقه اسلامی بر اساس وحی و قرآن توجیه می دهد؟

۱- باید دانست که اعتبار سایر پایه های فقه (سنت و اجماع و...) هم مبتنی بر قرآن است. منشأ و حیاتی فقه آن را در عین زمینی بودن به آسمان ها می برد؛ در حالی که قوانین بشری هر چقدر هم که مهم باشند

۱- الفقه الاسلامی و ادلته، جلد اول، ص ۳۳

۲- مکلف به فرد بالغ، عاقل و مختاری می گویند که تکالیف شرعی، به اعمال او مرتبط است؛ یعنی برخی از اعمالش بر اساس شریعت اسلامی، واجب و برخی مستحب، برخی حرام و برخی مکروه و بعضی مباح است.

۳- الفقه الاسلامی و ادلته، جلد اول، ص ۳۲

۴- سوره بقره، آیه ۱۸۳

ست یا این

و محترم شمرده شوند، باز بشری هستند و به وحی ربی ندارند
۱- ویژگی دینی دارد؛ ویژگی دینی را توضیح دهید؟

۲- ابراء را که بلیت از صالحان و دین دینی است را توضیح دهید؟

این ویژگی دینی است که مقوله حلال و حرام را در آن ایجاد می کند. در قوانین دنیوی حکم قاضی و تراوش فکری قانون گذار محدوده احکام را روشن می کند اما در فقه اسلامی فقط حکم مستقیم خدا و پیامبر و یا اجتهاد مجتهد و فقیه که مرتبط با قرآن و سنت و در ارتباط با حلال و حرام شرعی می باشد تعهد بیشتری در مخاطب ایجاد و او را پایبندتر کرده و در سرنوشت اخروی او تأثیر مستقیم دارد. به عنوان مثال ابراء یکی از احکام دینی مرتبط با قرض است. در حکم ابراء شخص قرض دهنده قرضی را که بر فرد مقابل دارد به خاطر رضای خدا می بخشد حال اگر فرد ابراء کننده (بخشنده قرض)، پس از ابراء مدعی قرض خود شود مفتی به حرام بودن یا پس گرفتن آن، فتوا می دهد اما قاضی پس گرفتنش را روا می داند. بنابراین در دینی بودن فقه، حلال و حرام بودن اعمال مورد نظر است.

۱- پاداش و سزای دنیوی و اخروی دارد؛ بلیت از صالحان و سزا با قوا این بشری است را توضیح دهید؟
در قوانین وضعی، مجازات و پاداش، فقط دنیوی است. یعنی برخی از کارها مثل کار کارمندان دارای پاداش هستند و برخی از اعمال مانند دزدی و اختلاس مجازات دارند؛ اما نکته ای که در اینجا

مهم به نظر می رسد این است که تمام خدمات و کارها همیشه معلوم و علنی نیست و گاهی از نظرها پنهان می ماند، همچنین انجام دهندگان اعمال لازم و واجب در درجه اتقان و کیفیت انجام کار با یکدیگر یکسان نیستند. در مقابل، کارهای بد نیز در بسیاری از موارد پنهانی انجام می شود و متخلفان از چنگ قانون فرار می کنند؛ ضمن اینکه در قوانین بشری برای آن اعمال پنهانی پاداش یا مجازاتی در نظر گرفته نشده است. اما در فقه اسلامی که قانون خدایی است تمام اعمال مکلف (آشکار و پنهان)، پاداش و یا سزا دارد و در پرونده اعمال توسط فرشتگان ثبت و ضبط می گردد و هیچ عملی ضایع و تباه نگشته و

در ترازوی عدل الهی در قیامت، ارزش هر کار به طور دقیق سنجیده می شود.

۱- ماندگار و زمان شمول است؛ قوانین بشری را توضیح دهید؟

فقه، اصولی دائمی دارد که تغییر ناپذیر است مثل تراضی و خشنودگی خریدار و فروشنده در معامله، حمایت از حقوق فرد و جامعه و مبارزه با جرم و جنایت. اما در عین حال در فقه اسلامی قیاس و مصالح عمومی و خصوصی انسان ها هم در نظر گرفته شده و قواعد و قوانینی دارد که بر اساس شخص، زمان و مکان های مختلف می تواند تغییر کند و در نتیجه فتوا به تغییر آن داده می شود؛ مثلاً بر اساس موازین فقهی، حسنات (اعمال نیک) و سیئات (اعمال بد) می تواند بنا بر فرد و زمان و مکان،

وزن مخصوص پیدا کند

را توضیح دهید؟

۱-۵- جهان شمول است.

یکی از تفاوت‌های بسیار مهم فقه با قوانین بشری، شمول و گستردگی فقه اسلامی است. فقه اسلامی در صدد است رابطه انسان را با خدا، مردم و جامعه، محیط زیست و آنچه در آن است (همچنین خود فرد مکلف) اصلاح کند. فقه جز همه اینها، قانون دین و دولت است و برای تمام بشریت وضع شده و در پی خوشبختی دنیوی و بلکه ابدی برای انسان است. احکام آن تلفیقی است از عقیده (از جهت مرتبط بودن با عقیده)، عبادت، معامله و برخورد با همگان. از طرف دیگر، فقه با درون انسان مرتبط است و در عین حال ظاهر را هم در نظر دارد؛ به همین سبب، شمول و فراگیری آن بسیار وسیع‌تر از قوانین بشری است. اکنون که از شمول و گستردگی فقه سخن گفته شد، لازم است این ویژگی از ویژگی‌های فقه اسلامی به طور گسترده‌تری بررسی گردد. فقه اسلامی از این زاویه به دو دسته عبادات و معاملات تقسیم می‌شود. در اینجا این دو دسته از احکام را به صورت مختصر شرح می‌دهیم و تبیین می‌کنیم.

۱- احکام عبادات: موضوع این بحث، رابطه انسان با خداست؛ گرچه در اکثر موارد، بخش

عبادات هم بی ارتباط با انسان‌ها نیست. ^{عبادات چیست؟} ^{در فقه چیست بنویسد؟}
۲- احکام معاملات: منظور از معامله در اینجا فقط خرید و فروش نیست بلکه تعامل و ارتباط

شخص با دیگران نیز هست (به شکل فردی و یا رابطه مسلمان با جامعه اسلامی و دیگر جوامع به صورت

جمعی). معاملات شامل شاخه‌های زیر است: ^{معاملات به چند قسم تقسیم می‌شوند؟}

الف) احکام مربوط به خانواده: امروزه این مورد را (به خصوص در علم حقوق) احوال شخصیه می‌نامند؛ اموری مانند ازدواج، طلاق، نفقه، ارث و نَسَب. بنابراین، حیطة احوال شخصیه ارتباط زن و

شوهر و فرزندان و در مواردی مانند ارث در برگیرنده سایر وابستگان خانوادگی است. ^{ب) احکام اقتصادی و مالی: این موارد در ارتباط با حقوق مالی افراد و تعهدات آنها در نظام}

پول، سرمایه، ثروت و دارایی است؛ داد و ستد، کشاورزی و باغداری، تجارت، گمرک، مالیات، معادن جامد و مایع و اموری مانند صدقه، زکات، نذورات، قرض الحسنه. این بخش از فقه را امروزه احوال

عینیه می‌گویند. ^{ج) احکام مدنی: این احکام به ارتباط افراد و مبادلات آنها در موضوعاتی مثل رهن، کفالت و}

اموری مربوط می‌شود که حقوق شهروندی در آنها بیشتر نمایان و مورد نظر است.

۱- زکات و صدقه و نذورات از سویی عبادت‌اند؛ چون به تقرب انسان به خدا مربوط می‌شوند و از جهت دیگر از معاملات به حساب می‌آیند؛ چون به مسئله مالی و رابطه انسان‌ها با هم (از این لحاظ) ارتباط دارند.

با ذکر مواردی که شامل می شود بنویسد

۳ احکام جنایی

آنچه در این بخش بیشتر مورد نظر است، حفظ جان، مال، اموال، آبرو و حیثیت مردم، هم به صورت فردی و هم به صورت جمعی (و به قول فقها حفظ نسل) است.

۷ احکام مرافعات و اجراهای مدنی و جنایی

راه های اثبات شهادت در دادگاه، قسم خوردن در دادگاه و سبک و روش محاکمه، و فیصله دادن دعوی شاکی و شکایت شونده مربوط می شود.

۳ احکام سلطانیه یا دستوری

نظام حکومتی و تأسیس پایه ها و اصول حکومت مربوط است. منظور اصلی از این بخش از احکام، برپایی عدالت توسط حاکم و پایبندی حاکمیت مردم به قوانین است.

۳ احکام بین المللی و سیر

همسایه و غیر همسایه مربوط می شود. موضوعاتی مانند صلح و جنگ، پیمان هایی بین کشورها، و تنظیم روابط احترام متقابل با دیگر دولت ها از جمله احکام مربوط به سیر است.

ح محاسن و مساوی محاسن یعنی خوبی ها و مساوی یعنی بدی ها. حفظ نظم و انضباط اجتماعی و گاهی هم فردی موضوع این بخش از فقه است؛ از جمله: ممنوعیت عریضه کشی، مردم آزاری،

آوده کردن محیط زیست و در مقابل، حفاظت از اموال عمومی و یا تخریب آن

۱۳ اصل اباحت و وضع دهید

یکی از ویژگی های دین اسلام این است که بهره بردن از اشیا و نعمات را در اصل، روا و مباح می داند. این ویژگی موجب می شود که مسلمان در مقابل دین احساس امنیت کند و با تمام وجود معتقد شود که حرام کردن برخی امور برای رفع نیازهای جسمی و روحی اوست. دین می خواهد انسان از چیزهایی که واقعاً مفیدند، استفاده کند و از آنچه ضرر دارد، بپرهیزد. باید بدانید که ممکن است گاهی دلیل حرام بودن اشیا و اعمال بر افرادی پنهان بماند. این مسئله ناشی از این است که در تحلیل حکمت اشیا، انسان ها معمولاً به عقل یا یافته های خود تکیه می کنند و چه بسا عقل فردی در میدان تشخیص مصلحت لنگ بماند.

چه نكای اهمیت دهید؟

قرآن به ما امر می کند که در استفاده از نعمت های خداوند به دو گزینه حلال بودن و پاک بودن اهمیت

۱- دستور با ضمه دال به معنی قانون یا قانون اساسی و در اینجا به معنی قانون است.

اساره به این دارد که خدا از بندگانش خود

دهیم (حلالاً طیباً). در سوره اعراف آیه ۳۲ با پرسشی انکاری می گوید: **«قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...»** می خواهد در اساره از نجات دهنده

ای پیامبر، زشتی کار حلال و حرام کردن ناروای مشرکان را به آنها گوشزد کن و بگو چه کسی زینت های

الهی را، که برای بندگانش آفریده، و همچنین روزی های پاکیزه را حرام و ممنوع کرده است.

بیاییم ببینیم دلی پاک و روحی بلند و عقلی سالم است که به راحتی درک می کند که خداوند با حلال

و حرام کردن می خواهد انسان را کامل کند و از آفات مختلف دور نماید علمای اسلامی در کتب

قواعد فقه، اصل اباحه را این گونه آورده اند: الاصل فی الاشیاء الاباحه: یعنی رویکرد اصلی شریعت

اسلامی در انتخاب نعمت ها و استفاده از آنها، جایز و روا بودن است و حرام کردن امور حتماً به دلیل

ضرری است که انجام دادن آنها برای فرد یا جامعه دارد.

۱- اصل اباحه با عموم قواعد فقه بنویسد (باعتبار کند؟)

بیشتر بدانیم

خداوند در سوره حجرات به ما دستور می دهد که چند عمل را انجام ندهیم:

مسخره کردن، عیب جویی کردن، لقب زشت دادن به دیگران، سوءظن و بدگمانی نسبت به دیگران،

تجسس در احوال دیگران و غیبت کردن. این محرمات منشأ بسیاری از بدی های اخلاقی اند و از

زشت ترین رذایل اخلاقی محسوب می شود.

تأثیر گناه در ایجاد اختلال در اخلاط بدن و بیماری های جسمی و روحی:

تحقیقات بسیاری به این نتیجه رسیده اند که دروغ گویی تأثیر قابل توجهی بر روی سلامت افراد

می گذارد. در این تأثیرگذاری سلامت افراد صدمه جدی می بیند. به محض اینکه دروغ از دهان فرد

خارج می شود، بدنش کورتیزول را در مغز او آزاد می کند. فقط چند دقیقه بعد، حافظه وی تلاش زیادی

می کند که هر دو قسمت ماجرا، یعنی هم دروغ و هم واقعیت، را به خاطر بیاورد. در چنین حالتی،

تصمیم گیری دشوار خواهد شد و حتی این امکان وجود دارد که فرد ناراحتی ناشی از این اتفاق را در

قالب خشم نشان دهد. این اتفاقات فقط در طول ۱۰ دقیقه می افتد.

از گناه تعابیر زیادی شده است که یکی از آنها «ذنب» است. ذنب در لغت معنی آزار

دارد که خدا از بندگانش خود
در استاده از عبادت ربوبی
لال بودن ~~کلمه~~ ~~توبه~~ ~~توبه~~ ~~توبه~~
چه کسی زینت های

خداوند با حلال
سلامی در کتب
اصلی شریعت
ر حتماً به دلیل

توبه توبه توبه توبه توبه
توبه توبه توبه توبه توبه

به دیگران
ی اند و از

مت افراد
دهان فرد
س زیادی
حالتی
ق را در

نی آثار

ارند.
یز از
اشته
ه جا

می گذارد. پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می فرماید: «هر گناهی که فرد مرتکب می شود، نقطه سیاهی (سوداء) روی قلبش ایجاد می کند تا اینکه سیاهی ها زیاد می شود و کل قلب را می گیرد؛ بنابراین، گناه به معنی ارتکاب عمل، خارج از قواعدی است که خالق برای این وجود طراحی کرده است و مستقیماً اثر آن به خود گناهکار برمی گردد.

وسيلة نقلیه ای را در نظر بگیرید که کارخانه سازنده، دستورالعملی برای نگهداری آن تدوین کرده و در آن، نوع و میزان سوخت و روغن و زمان تعویض آنها، سرعت مجاز و تمامی موارد را درج کرده است. حال اگر راننده خلاف آن عمل کند، لاستیکش را کوچک تر از حد معمول بگذارد، روغن و سوخت نامناسب در آن بریزد و با سرعت مجاز حرکت نکند، قطعاً به ماشین صدمه می زند و باعث تخریب آن می شود. بنابراین، کارکردهای گناه چون خارج از نظام تعریف شده برای وجود انسان است، وجود را تخریب می کند. این به گونه ای با مفهوم سودا در طب سنتی نیز منطبق است.

۱- اسلام به دو دسته تقسیم می شود؟ ۲- محتوا اسلام را توضیح دهید؟

ضرورت آشنایی با فرم و محتوا در فقه اسلامی

۱) تمام آنچه را که اسلام نامیده می شود، می توان به دو دسته فرم و محتوا تقسیم کرد. محتوا درون مایه و اساس هر چیز است و علمای اسلامی آن را اخلاص (نیت و انگیزه) می گویند؛ مثلاً در بحث صیام (روزه) محتوا رسیدن به تقواست. به همین جهت، قرآن هدف از فرض شدن روزه را بر مؤمنان رسیدن به تقوا ذکر می کند. اما در عین حال به شکل و ظاهر هم - که علما آن را متابعت می گویند - در مورد روزه تصریح دارد؛ آنجا که از حکم روزه افرادی که مریض و مسافرنند سخن می گوید و به آنها امر می کند که بعد از بهبود یا اتمام سفر، روزه خود را (در زمانی دیگر) به جا آورند. همچنین، به کسانی که به هیچ وجه توان ادای فریضه روزه را ندارند، قالب دیگری از عبادت به نام فدیة (جبران مالی) را معرفی و امر می کند. در سنت پیامبر هم مسئله پرداختن به محتوا و ظاهر دیده می شود. رسول الله صلی الله علیه و آله همان طور که به محتوای خشوع و فروتنی در نماز عمل می کرد و مسلمانان را نیز به آن امر می نمود، به آنان فرمان می داد که ظاهر نمازشان را بر اساس ظاهر و شکل نماز خود آن بزرگوار تنظیم کنند و می فرمود: «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي»؛ «آن گونه نماز بخوانید که مرا در حال نماز خواندنم می بینید»؛ یعنی ظاهر نمازتان مثل ظاهر نماز من باشد. بنابراین، برخلاف گفته برخی از افراد ساده اندیش، باید

۳- متابعت را توضیح دهید؟

- ۱- سوره بقره، آیه ۱۸۳
- ۲- متابعت یعنی اینکه فرم و ظاهر عمل بر اساس سنت و روش پیامبر صورت بگیرد. برای کسب اطلاعات بیشتر به شرح حدیث شماره ۲۱ اربعین نووی و تفسیر آخرین آیه سوره کهف مراجعه شود.
- ۳- سوره بقره، آیه ۱۸۴

۱- شرحه توبه به محتوا در اجرائی اکتفا به نبوسید؟

به محتوای برنامه‌های اسلامی توجه کرد و در عین حال، به ظاهر فقهی آنها هم متعهد بود. در نماز همان گونه که خشوع را در نظر می‌گیریم، در عین حال، بر اساس روش پیامبر ﷺ نماز می‌خوانیم؛ زیرا به قول اهل علم، این توجه به محتوا و ظاهر، کمال بندگی را در انسان نشان می‌دهد و در عین حال، دین را از دستبرد تغییر و تحریف و تبدیل نجات می‌دهد و آن را آن گونه که بوده است، باقی می‌گذارد؛ چون تغییر و تبدیل احکام، خیانت و جسارت به خدا، پیامبر، دین و مخاطبان دین است.

۳- مجتهد به کسی گفته می‌شود؟

۱- اکتفا به لغت به معنی لغت است؟
۲- اکتفا در اصطلاح به معنی لغت است؟

۱) اجتهاد در لغت به معنی تلاش و کوشش کردن است و در اصطلاح علمی، به تلاشی گفته می‌شود که فرد صاحب تخصص و توان دینی و فقهی، آن را انجام می‌دهد و هدفش کشف حکم شرعی و استنباط احکام از روی دلایل شرعی است.

۲) به کسی که دارای توان و تخصص اجتهاد باشد، مجتهد می‌گویند.

۳) مجتهد باید از پنج موضوع مهم آگاهی کامل داشته باشد:

- ۱- کتاب (قرآن)
- ۲- سنت (مجموعه گفتار و کردار رسول خدا ﷺ و همچنین تأییدهایی که از اعمال شرعی مسلمانان داشته است)

۳- اقوال علمای صاحب نظر و اجماع‌های صورت گرفته در تاریخ فقه

۴- تسلط کافی بر زبان و ادبیات عرب

۵- شناخت کافی از قیاس و مهارت در آن.

۵- در نهایت نیز، استعداد و توانایی استنباط احکام را هم به عنوان شرطی لازم داشته باشد. این ذوق و استعداد را «شم اجتهاد» می‌گویند. مورد اخیر را بسیاری از اهل تحقیق ذکر کرده‌اند؛ زیرا فرد عالم بدون این ذوق و شم، فقط ناقل است و بیشتر از آنکه توان اجتهاد داشته باشد، کتابی گویاست!

۶- به افرادی که توان اجتهاد ندارند و برای به دست آوردن حکم مسائل شرعی باید به اجتهاد مجتهدان رجوع کنند، مقلد می‌گویند. بنابراین (مراجعه فرد غیر مجتهد به مجتهد برای آگاهی از حکم شرعی، تقلید نام دارد). فرد مقلد بنا به اعتمادی که به مجتهد دارد، از رأی و اجتهاد او پیروی می‌کند. پس، تقلید، گرفتن حکم شرعی مسائل اجتهادی از مجتهد و پیروی کردن مخلصانه از آن است.

۷- تقلید به معنی تقلید است.

۷- تقلید به معنی تقلید است.

۱- البته قصد از این سخن، کاستن مقام افراد ناقل نیست بلکه هدف این است که بدانیم اجتهاد جز توان علمی، نوعی تسلط و مهارت است و قضیه در حد نقل و ذکر اقوال باقی نمی‌ماند.

منابع اجتهاد چگونه عملی است؟

۱) اجتهاد کاری کارشناسانه است که باید با رجوع به منابعی موثق و مرتبط با دین صورت گیرد. این منابع مهم را منابع اجتهاد و دلایل فقهی می گویند. قرآن، سنت، اجماع و قیاس منابع اصلی اجتهادند و استحسان، استصحاب، مصالح مرسله، عرف، شریعت های سابق و مذهب صحابه، سایر منابع اجتهاد به شمار می روند.

منابع مهم اجتهاد را بنویسید (به ترتیب)

بیشتر بدانیم

اجماع: در اصطلاح علمای اصول، اجماع عبارت است از اتفاق و هماهنگی قولی، فعلی یا تقریری مجتهدان، درباره مسئله ای که به حکم آن در قرآن و سنت رسول الله ﷺ اشاره نشده باشد. اجماع سبب می شود:

- ۱- تفرقه و دو دستگی در میان امت از بین برود؛
- ۲- باب اجتهاد باز بماند و انتخاب بهترین رأی، ممکن گردد؛
- ۳- هرگونه استبداد و دیکتاتوری و سوء استفاده از قدرت از بین برود.

ادوار فقه و طبقات فقها - سن ادوار فقه اسلامی را نام ببرید؟

فقه اسلامی ادوار مختلفی را پشت سر گذاشته است که می توان آنها را در شش دوره خلاصه کرد:

۱- دوره تکوین و ایجاد که یکی از سن دوره فقه اسلامی است را توضیح دهید؟

در این دوره، پیامبر در میان صحابه بود. آیات احکام نازل می شد و پیامبر آنها را در صورت لزوم برای صحابه توضیح می داد و خود و یارانش فقه را در زندگی شان عملی می کردند. این دوره تا سال آخر زندگی پیامبر طول کشید. **بنویسید؟**

شاخصه مهم این دوره این بود که عقیده و فقه در کنار هم ایجاد و تکمیل می شدند؛ به همین سبب، باران پیامبر از فقه نهایت لذت معنوی را می بردند؛ چون مثلاً وقتی آداب و احکام نماز را رعایت می کردند، پیامبر عابد را می دیدند که در مقابل پروردگارش نماز را با فروتنی و دقت با آداب مخصوص به جا می آورد.

۱- دیران گرامی در صورت لزوم می توانند در کلاس، منابع غیر اصلی را توضیح دهند؛ اما اینها فقط جهت اطلاع بیشتر در اینجا ذکر شده است.

دانش آموزان گرامی می توانند برای مطالعه در این زمینه به کتب اصول فقه از جمله ترجمه فارسی «الوجیز» عبدالکریم زیدان، مراجعه کنند.

۳-۲ دوره تاسیس و در آن دوره گفته می شود تو فیج دهید؟
این دوره با خلافت ابوبکر صدیق ^{رضی الله عنه} آغاز شد و تا پایان سی سال خلافت طول کشید. در این دوره، صحابه فقه را در کنار عقیده و قیام، اخلاق و آداب و بصیرت (به گونه ای مستقل) بررسی می کردند. مباحث علم فقه در این مقطع زمانی مستقل شد و باران پیامبر آن را علمی مستقل و متمایز می دانستند. البته باید توجه کنیم که فقه در این زمان جنبه عملی محکمی داشته است و مسلمانان به فقه و عمل به آن توجهی ویژه داشته اند.

۳-۳ دوره کمال و دوره ای بود؟
۵- اصول فقه در آن دوره بوجود آمد؟ دوره کمال
حدود صد سالی از عمر اسلام گذشته بود که فقه به اوج اجتهاد و تدوین رسید؛ مذاهب گوناگون اسلامی تشکیل شد و اصول فقه پدید آمد. دوره کمال تا نیمه قرن چهارم هجری (یعنی حدود ۴۵۰ سال) طول کشید.

۳-۴ دوره شرح و بسط: لا تو فیج دهید؟
پس از دوره کمال، در گستره ای زمانی در حدود ۳۰۰ سال، کتب فقهی شرح و بسط فراوانی یافتند اما فقه در این مقطع صفا و جنبه عملی دو دوره اول را نداشت و همانند دوره سوم هم فهم و عمق علمی در آن دیده نمی شد. در این دوره، کتاب های زیادی نوشته شد اما نفوذ مسائل فرضی و غیر عملی، فقه را سخت حجیم کرد؛ طوری که آموختن آن برای طالبان علم مشکل می نمود.

۳-۵ دوره انحطاط: در دوره انحطاط چه حوادثی اتفاق افتاد؟
از حدود سال ۷۵۰ تا سال ۱۳۰۷ هجری قمری کتاب های بسیاری تألیف شد اما در این دوره، دیگر اجتهاد بسیار کم صورت می گرفت و استادان فقه در واقع فقط ناقل فقه و آرای گذشتگان بودند. در این دوره یک کار بسیار خوب علمی انجام شد و آن این بود که حکومت عثمانی در آخرین دوره اقتدارش دستور داد گروهی زبده از فقهای مصر، نشریه ای به نام «الاحکام العدلیه» را تألیف کنند. با تألیف این نشریه، مجموعه ای از علما فقه را به شکلی نو، مورد بررسی قرار دادند و هم زمان در همان نشریه، قوانین دادگاه های آن روزگار را نیز تحلیل کردند.

۳-۶ دوره تیسیر و آسانی: باز در دوره ای چه دوره بنویسد؟
در این دوره فقه بسیار آسان شد و علمای عصر با زبانی ساده آن را در لباسی نو به طالبانش عرضه کردند؛ برای مثال، در فقه شافعی کتاب «الفقه المنهجي» و در فقه حنفی کتاب «الفقه الحنفی فی ثوبه»

۱- اصول فقه علمی است که در آن قواعد تعلیل قانون و دلیل های آن به صورت ویژه بررسی می شود.

الجديد» نگاشته شد. امروزه کتاب‌های بزرگ‌تری با روش آموزش جامع و آسان وجود دارند که دایرة المعارف فقهی به حساب می‌آیند. ^۲

۱- امامان اربعه اهل سنت **بنا بر سید**
۲- ائمه اربعه **مسئله‌ساز بودند**
۲) به امامان چهارگانه اهل سنت (در فقه و مذهب) که به اتفاق علما و بزرگان امت، در میان ستارگان آسمان فقاهت جایگاهی بزرگ دارند، ائمه اربعه می‌گویند. این بزرگواران به ترتیب زمان عبارت‌اند از:

۱- نعمان بن ثابت (امام اعظم ابوحنیفه) رضی الله عنه پیشوای مذهب حنفی

۲- مالک ابن انس رضی الله عنه پیشوای مذهب مالکی

۳- محمد بن ادریس شافعی رضی الله عنه پیشوای مذهب شافعی

۴- احمد بن حنبل رضی الله عنه پیشوای مذهب حنبلی. ^۳

گفتنی است که جز این پیشوایان بزرگ، در میان امت اسلامی بزرگان دیگری هم بودند که سبک و روش فقهی خود را داشتند و امام آن روش و سبک (مذهب) به حساب می‌آمدند اما برای رعایت مصالح، گروهی از خیر خواهان امت اعلام کردند که بهتر است به همین چهار مذهب اکتفا شود تا ضمن حفظ روش‌های فقهی مشهور، گامی مهم در جهت اتحاد اسلامی برداشته شود. در اینجا مناسب است که به علت وجود پیروان مذهب حنفی و شافعی در ایران، امامان این دو مذهب را به اختصار معرفی کنیم.

۱- امام ابوحنیفه رضی الله عنه **۳۳۰ ق. م. امام ابوحنیفه را نبوسید؟**

امام اعظم النعمان بن ثابت (مشهور به ابوحنیفه) در سال ۸۰ هجری در کوفه به دنیا آمد و در ۱۵۰ هجری در بغداد درگذشت. ^۳ امام اعظم به تحلیل دقیق کتاب (قرآن) و سنت و توجه به اهداف و مقاصد شریعت

۱- هر دو کتاب به زبان فارسی ترجمه شده‌اند. از دبیران محترم خواهش می‌شود این کتاب‌ها را در کلاس به دانش‌آموزان بیشتر معرفی کنند.

۲- از جمله، کتاب‌هایی مثل «الموسوعة الفقهية الاسلاميه» اثر مرحوم وهبة الزحيلي.

۳- توجه داشته باشیم که در گذشته (در عصر امامان اربعه و حتی بعد از آنها) فقهای بزرگی بوده‌اند که سبک مستقل فقهی داشته‌اند اما بس از اکتفای امت به فقهای اربعه، مذهب آن بزرگواران از میان مردم رخت بریسته است؛ از جمله آن بزرگان می‌توان به سعید بن مسیب و طبری اشاره کرد.

۴- در کتب عربی نامش را «النعمان» ذکر کرده‌اند.

۴- فضایل اخلاقی امام ابوحنیفه را بنویسید؟

دو قسمت است سمت دوک در صفحه مقابل

۵- سکه امام ابوحنیفه چه بود؟
 ۷- آثار امام ابوحنیفه را بنویسید؟
 بسیار اهمیت می داد و در این راستا به قیاس نیز توجه نمود (۳) ابوحنیفه مردی باهوش و متفکری زرف اندیش بود و صریح و بی باک سؤالات شرعی همگان را با صراحت و شجاعت با ادله فقهی جواب می داد و از دین خدا دفاع می کرد. او در بحث و مجادله تبحر داشت و منطقی سخن می گفت. از لحاظ شخصیت ایمانی و عملی نیز بسیار ذاکر، مردمی و متواضع بود (۴) سبک تحلیلی امام اعظم موجب شد پیشوایان مذهب حنفی در گذشته به اصول و قواعد فقه خدمات شایانی کنند. امروزه هم در مسائل دفاع از حقوق بشر و تبیین و توضیح مسائل آن، آرای فقهی حنفی در جهان اسلام حرف اول را می زند. از ویژگی های اخلاقی امام ابوحنیفه خودداری ایشان از توهین به رقبای خود و غیبت آنهاست؛ به طوری که اگر تمام کتب تاریخی را بررسی کنیم، حتی یک بار هم مشاهده نخواهیم کرد که ایشان زبان به دشنام، نفرین یا غیبت کردن از رقبای خود گشوده باشند. تاریخ مذاهب معترف است که از جانب ایشان هیچ واکنش تهاجمی نسبت به اصحاب حدیث دیده نشده است (۶) کتاب «الآثار» از جمله آثار علمی ابوحنیفه رحمته الله علیه است که احادیث در آن برحسب ابواب فقه مرتب گردیده و علامه سیوطی رحمته الله علیه مدعی شده که حتی امام مالک در تبویب «موطأ» خویش از ابوحنیفه پیروی کرده است. ابوحنیفه مقلد پرور نبوده بلکه سعی می کرده که مجتهد پرور باشد و در این کار، موفق نیز بوده است؛ به همین سبب همیشه به شاگردانش سفارش می کرده است که تا دلایل را نپرسیده اند، از او پیروی نکنند (۷) یکی از ابتکارات ایشان رونق «فقه استدلالی» میان دین جویان و دور کردن آنان از اندیشه تقلید محض بود. به همین دلیل، قیاس و رأی که حنفیه بدان استناد می کنند، مستند و مستدل است و این گونه نیست که مثلاً امام ابوحنیفه بگوید این مسئله جوابش این است؛ چون من می گویم (۸) نقل شده است که ایشان در طول عمرش ۵۵ مرتبه به حج رفته و مدت ۶ سال در مکه اقامت داشته و این اقامت بیانگر آگاهی ایشان از احادیث و فتاوی متداول مکه و مدینه است (۹) پیروان مذهب امام اعظم در پاکستان، هند، بنگلادش و چندین کشور عربی و در ایران در سیستان و بلوچستان، خراسان، ترکمن صحرا (گلستان) و

۱- قیاس یکی از ادله اساسی فقه اسلامی است (گرچه در بین امت، مخالفانی هم دارد). شکل قیاس این گونه است که به خاطر وجود علتی (مثل زایل کردن عقل)، حکمی (مانند حرام بودن) به انجام دادن کاری (مثل مشروب خوردن) در دلیل شرعی (مثل قرآن و سنت) داده می شود. قرآن نوشیدن شراب را حرام می داند و از آیات این کتاب آسمانی فهمیده می شود که علت این تحریم، مستی آور بودن آن است و حاصل مستی، زوال عقل است. حال اگر شراب به صورت شکلات عرضه شود، آنچه اهمیت دارد مستی آور بودن آن است. بنابراین، شکلات جامد با شراب مایع مقایسه می شود و به علت مستی آوری مشترک، حکم حرام بودن به شکلات مذکور داده می شود؛ این فرایند اجتهادی را قیاس می گویند. اهمیت قیاس را آنجا می توان دریافت که هنگام آمدن مواد مخدر به جوامع اسلامی، برخی از مردم استعمال آن را حرام نمی دانستند؛ چون معتقد بودند که در کتاب و سنت از آنها نامی برده نشده است؛ در حالی که تخدیر نوعی از انواع مستی است و این موارد را می توان با شراب مقایسه کرد.

۸- روش کار امام ابوحنیفه را بنویسید؟

۲- باب بندی کتابش

۳- السنه، سبعی، ۳۸۵

۹- ابتکار امام ابوحنیفه را بنویسید؟

۱- پیروان امام ابوحنیفه در ایام زنی می کنند؟

اندیش
ز دین
یمانی
حنفی
ن و
مام
را
ی
ب
س

۱- ویونی افلاقی امام ابو حنیفه بنو سید

همچنین بخشی از استان هرمزگان و کرمان زندگی می کنند (۱) ضمناً باشکوه ترین مدارس دینی اهل سنت ایران، به خصوص شعب حفظ قرآنی، در مناطق حنفی نشین ایران است. (۷) از امام اعظم کتاب هایی جز کتاب الآثار، کتاب هایی به جا مانده است که از جمله آنها می توان «الفقه الاکبر» را نام برد. (۷)

۲- امام شافعی رحمته الله علیه در ویونی های افلاقی و علمی امام شافعی بنو سید

المحمد بن ادریس الشافعی در سال ۱۵۰ هجری در فلسطین متولد شد و در سال ۲۰۴ هجری در مصر درگذشت. دو ساله بود که پدرش را از دست داد. در همان سال، مادرش او را به مکه (موطن اجدادش) برد و در آنجا پرورش علمی و ایمانی یافت؛ زبان و ادبیات عرب را آموخت و در هفت سالگی حافظ کل قرآن شد. نزد مسلم بن خالد، مفتی بزرگ مکه، علم دین و به ویژه فقه را آموخت. سپس، به مدینه رفت و در محضر امام مالک تحصیلاتش را ادامه داد. نزد آن بزرگوار در علم حدیث متبحر شد و کتاب «الموطأ» او را در مدت کوتاهی حفظ کرد. بعد از مرگ استاد بزرگش امام مالک، به یمن و پس از مدتی به بغداد کوچ کرد. در آنجا با سبک مخصوص علمای عراق (که اهمیت مخصوصی به رأی و اجتهاد می دادند) آشنا شد و با فقهای بغداد مناظرات جذابی داشت که مورد توجه اهل علم و ذوق قرار گرفت. در بغداد، امام احمد بن حنبل به خدمتش رسید و شیفته علم، ذکاوت، ادب و تعهد او شد. سپس، در سال ۲۰۰ هجری به مصر رفت و در برخی از آرا و نظراتش (که به مذهب قدیم مشهور است) تجدید نظر کرد و آرای جدیدی ارائه داد (به این نظرات امام شافعی «رأی جدید» می گویند). آن بزرگوار سرانجام در سال ۲۰۴ هجری در مصر به ابدیت پیوست. (۱۱)

امام شافعی انسانی وارسته، نکته سنج، ادیب، خوش قلم و سخنور بود و با تأمل سخن می گفت. هنگام سخن گفتن مطالب را شیوا و زیبا بیان می کرد و چنان می نوشت که خواننده مطالبش را از شنونده سخنانش حیران تر می ساخت. او مهارتش را در شعر و ادبیات به خدمت علوم دینی درآورد. شافعی عالمی وارسته بود و همگان به علم و تقوایش معترف بودند. (۱۲) فقه شافعی ضمن توجه به کتاب (قرآن) و سنت، به رأی و قیاس هم توجه زیادی دارد. در واقع، ادله عقلی و نقلی را با هم در آمیخته است. مردم مدینه در آن زمان امام شافعی را ناصر الحدیث می نامیدند. چون پیرو این نظریه بودند که: **۱- ویونی با زرفقه شافعی صیت؟**

جز به دستوری قال الله یا قال الرسول ره مرو، فرمان مده، حاجت مگو، حجت میار
کسانی که اهل اندیشه و قیاس و رأی محور بودند اما در عین حال، نص را هم رها نمی کردند، مذهب (۱۳)

۱- این تعبیر را علما برای آثار مکتوب امام شافعی به کار می برند و معنایش این است که وی زبانی شیوا و قلمی رساتر از زبان شیوایش داشته است.

۲- سنایی غزنوی

۱۳- سنایی فقه شافعی انتخاب می کند

(۱۳)

شافعی را بر می‌گزیدند؛ چون می‌دیدند که رأی در این مذهب جایگاه مهم و ویژه‌ای دارد
بی نهایت کیش‌ها و پیشه‌ها

شافعی در مصر، عربستان، مالزی و همچنین در ایران در استان‌های بوشهر، هرمزگان،
فارس، کردستان، آذربایجان شرقی و غربی و کرمانشاه و استان‌های شمالی ایران ساکن (نکته) از امام
شافعی کتب مختلفی به جا مانده که از جمله آنها کتاب الام است.

کتاب مهم امام شافعی الام

۱۴- بیروان امام شافعی در کجا زندگی می‌کردند؟

اندیشه و تحقیق

۱- از سفرهای علمی امامان چهارگانه و ارتباط عاطفی و علمی آنها با هم، چه نتایجی می‌توان

گرفت؟ توضیح دهید.

جواب ص ۳۳

۲- منظور از ابراء چیست؟ جواب ص ۳۹

۳- منابع اصلی استنباط احکام اسلامی کدام‌اند؟ جواب ص ۳۹
۴- مجتهد در فهم احکام اسلام باید از چه علوم و موضوعاتی آگاهی داشته باشد؟ جواب ص ۳۸
۵- درباره مذاهب کلامی (اشعری، ماتریدی معتزله و...) تحقیق کنید.

ع۱- هر دو از این ائمه اربعه هدایت یافته می‌گردند و هر یک به درجه امتداد رسیده بودند
و هیچ یک از آنان خود را ارجح و برتر نسبت به دیگری نمی‌دانستند.

اسراوهای
۹۱، ۱۲، ۱۱

